

Περιοδική έκδοση Ι. Μητροπόλεως Κωνσταντίας-Δαμοχώστου
Έτος 10^ο (2017) Τεύχος 27^ο

Πνευματική Διακονία

Άφιέρωμα: Ἡ Θεία Εὐχαριστία

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Ἡ Θεία Εὐχαριστία 1

- Σύντομο θεολογικό σημείωμα τῆς θείας Λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου
Ἀναπλ. Καθηγητῆ Πρωτοπρ. Χρήστου Φιλιώτη . 3
- Προϋποθέσεις καὶ συχνότητα μετοχῆς στοῦ μυστήριου τῆς θείας Εὐχαριστίας
Ἀναπλ. Καθηγητῆ Ἀρχιμ. Νικοδήμου Σκρέττα . 13
- Τάξη καὶ Θεωρία τῆς Προσκομιδῆς
Καθηγητῆ Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ 38
- Ἡ σχέση τοῦ εἰλητοῦ προς τὸ ἀντιμῖνσιο
Οἰκ. Παρασκευᾶ Ἀγάθωνος, Δρος Θεολογίας ... 47
- Τὸ ζέον ὕδωρ στὴν θεία Λειτουργία κατὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο τὸν Καβάσιλα
Πρωτοπρ. Στυλιανοῦ Χατζήρηγορίου, Δρος Φιλολογίας 56
- Οἱ βαπτισματικὲς κατηχήσεις καὶ τὰ βυζαντινὰ λειτουργικὰ ὑπομνήματα
Ἐπίκ. Καθηγητῆ Πρωτοπρ. Χρυσοστόμου Νάσση . 60
- Γὰ μίαν λατρεία «μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας».
Σκέψεις καὶ προβληματισμοὶ τοῦ Ἰωάννη Φουντούλη
Ἐπίκ. Καθηγητῆ Γρύφωνος Τσομπάνη 70
- Τὸ Εὐχαριστιακὸ ἦθος τῆς Ὁρθοδοξίας: ἐλπιδοφόρα μαρτυρία
Πρωτοπρ. Δημητρίου Φώτη 84

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ

- Πανηγύρεις ἱερῶν ναῶν καὶ ἐξωκκλησίων τῆς Μητροπόλεως 95

- Θεῖες Λειτουργίες σὲ κατεχόμενους ναοὺς τῆς μητροπολιτικῆς μας περιφέρειας 103
- Θεῖα Λειτουργία καὶ θεμέλιος λίθος ἐξωκκλησίου Ἀποστόλου Ἀνδρέα στὸν Πρωταρᾶ 104
- Συνοδικὸ Συλλεῖτουργο στὴ Μονὴ Κύκκου γιὰ τὸ 40ο μνημόσυνο Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου .. 106
- Ἔργασίες τῆς Συντονιστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Διεθοῦς Θεολογικοῦ Διαλόγου μετὰξὺ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν στὴ Λέρο 107
- Ἄγιασμοὶ γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς νέας σχολικῆς χρονιάς.. 108
- Ἑορτὴ Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου 110
- Παράδοση τοῦ ἀνακαινισμένου κατεχόμενου ἱεροῦ ναοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ Λευκονοΐκου 111
- Ἐναρξη ἐβδόμου κύκλου διαλέξεων Σαλαμίνου Ἐλεύθερου Πανεπιστημίου 113
- Ὁ Μητροπολίτης Κωνσταντίας στὴν Ἁγία Πετρούπολη 114
- Ἡ ἐλεύθερη ἐπαρχία Ἀμμοχώστου τίμησε τὴν Ἐθνικὴ Ἐπέτειο τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 115
- Μνημόσυνα Μητροπολίτη Ἀδριανουπόλεως κυροῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Αὐστρίας κυροῦ Μιχαὴλ 116
- Ἀρχιερατικὸ Συλλεῖτουργο στὸ κατεχόμενο Μοναστήρι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα 117
- Κληρικολαϊκὴ Συνέλευση - 10 χρόνια ζωῆς καὶ δράσης Ἱερᾶς Μητροπόλεως 118
- Ὁμιλίες σὲ σχολεῖα Μέσης Ἐκπαίδευσης τῆς ἐπαρχίας μας 121
- Ὁ Μητροπολίτης Κωνσταντίας ἐκπροσώπησε τὴν Ἐκκλησίαν Κύπρου στὴν Ἐθνικὴ ἑορτὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου 123
- Θεῖα Λειτουργία γιὰ τὴν ἑορτὴ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα στὸ ὁμώνυμο ἐξωκλήσι στὸν Πρωταρᾶ 126
- Χειροθεσία νέου Οἰκονόμου στὴν Μητρόπόλὴ μας ... 127

Πνευματικὴ Διακονία

Περιοδικὴ Ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κωνσταντίας καὶ Ἀμμοχώστου
Ἔτος 10^ο (2017), Τεύχος 27^ο

- Ἐκδότης: *Γραφεῖο Πνευματικῆς Διακονίας Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κωνσταντίας καὶ Ἀμμοχώστου.*
- Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ: *Πανιερ. Μητροπολίτης Κωνσταντίας καὶ Ἀμμοχώστου κ. Βασίλειος, Καθ. Θεόδωρος Γιάγκου, Ἐπ. Καθ. Πρωτ. Χρυσόστομος Νάσσης, Δρ Γεώργιος Κάκκουρας, Ἀρχιμ. Αὐγουστίνος Κκαρᾶς, Πρωτ. Χριστόδουλος Χρ. Χριστοδούλου, Διάκ. Ἐπιφάνιος Παπαντωνίου, Διάκ. Νικόλαος Παπαντωνίου, Ἡλιάννα Κάουρα, θεολόγοι.*
- Ἐξώφυλλο: *«Ἡ Μετάληψις τῶν Ἀποστόλων», Τοιχογραφία (16ος αἰ), Ἱερός Ναός Παναγίας Ποδῖθου, Γαλάτα, Κύπρος.*
- Ὅπισθόφυλλο: *«Ἡ Μετάληψις τῶν Ἀποστόλων», Τοιχογραφία (12ος αἰ), Ἱερός Ναός Παναγίας Ἀσίνου, Νικητᾶρι, Κύπρος.*
- Ἐκτύπωση: *ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΥΠΡΗΣ - Αὐλῶνος 1 & Λάμπρου Κατσώνη, 143 43 Νέα Χαλκηδόνα Τηλ. +30 210 8542020, www.skypris.gr*

Τὸ ζέον ὕδωρ στὴν θεία λειτουργία κατὰ τὸν ἅγιο Νικόλαο τὸν Καβάσιλα*

Πρωτοπρ. Στυλιανοῦ Χατζηγηγορίου
Δρος Φιλολογίας,
Μεταδιδακτορικοῦ Ἐρευνητῆ
Τμήματος Ποιμαντικῆς
καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας Α.Π.Θ.

Ἡ ζῶσα λειτουργικὴ παράδοση τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας γνωρίζει τὴν χρῆση τοῦ ζέοντος ὕδατος στὴν θεία Λειτουργία. Κατὰ τὸν μακαριστὸ καθηγητὴ τῆς λειτουργικῆς Ἰωάννη Φουντούλη ἡ πράξη αὐτὴ ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ ἐξάρει εἴτε τὴν ἀφθαρσία τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, εἴτε τὴν ζέση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἴτε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ - σώμα καὶ αἷμα ζῶντος Χριστοῦ - χωρὶς νὰ ἀποκλείονται καὶ οἱ ἐπιδράσεις ἀπὸ ἔθιμα τραπέζης (μίξη οἴνου μὲ ζεστὸ νερό) ἢ ἀκόμη καὶ πρακτικοὶ λόγοι (πάγωμα τοῦ ποτηρίου σὲ ψυχρὲς περιοχὲς ἢ ἐποχὲς)¹.

Σύμφωνα μὲ τὸν H. J. Schultz ὁ τελετουργικὸς τύπος τοῦ θερμοῦ ὕδατος (ζέον) μνημονεύεται γιὰ πρώτη φορὰ τὸν 6^ο αἰ. κατὰ τὶς ἀντιπαραθέσεις τῶν Βυζαντινῶν μὲ τοὺς μονοφυσί-

τες Ἀρμενίους, οἱ ὅποιοι στὴν θεία Εὐχαριστία χρησιμοποιοῦσαν ἄκρατο οἶνο, δηλαδὴ οἶνο μὴ ἀναμεμειγμένο μὲ νερό, πράξη τὴν ὁποία κατεδίκασε ἀπερίφραστα ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος². Γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς μὲ τὴν χρῆση κεκραμένου οἴνου καταγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, καθὼς ἀπὸ τὴν λογχευθεῖσα πλευρὰ τοῦ Κυρίου «ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ»³. Μὲ τὴν προσθήκη δὲ θερμοῦ ὕδατος πρὶν ἀπὸ τὴν θεία κοινωνία ἐξαγγέλλεται ἡ ἀνάστασή του· καὶ τοῦτο διότι, κατὰ τὸν προαναφερθέντα γερμανὸ ἱστορικὸ τῆς θείας λατρείας, τὸ ἅγιο αἷμα δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρασταθεῖ καλύτερα ὡς ζῶν καὶ ζωοποιὸν παρὰ μόνο μὲ τὴν θέρμανσή του⁴.

* Ἡ παρούσα μελέτη ἐντάσσεται στὰ πλαίσια τῆς μεταδιδακτορικῆς ἐρευνας τοῦ συγγραφέα στὸ Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ. μὲ θέμα τὴν μελέτη τῆς σχέσης μεταξὺ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς καὶ τῆς ποιμαντικῆς διακονίας τῆς Ἐκκλησίας μέσα ἀπὸ τὸ λειτουργικὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Καβάσιλα.

¹ Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α', Εἰσαγωγή στὴ θεία λατρεία*, ἐκδ. «Μυγδονία», Θεσσαλονίκη 1995, σ. 50.

² Κανὼν ΛΒ', ἐν: Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, *Οἱ ἱεροὶ κανόνες*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1997, σσ. 107-109.

³ Ἰω. 19, 34.

⁴ Χανς Γιοακίμ Σούλτς, *Ἡ Βυζαντινὴ Λειτουργία*, μτφρ. π. Δημητρίου Τζέρπου, ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1998, σσ. 82-86.

Ὁ ἅγιος Νικόλαος ὁ Καβάσιλας στὰ δύο μυσταγωγικά του ἔργα, «*Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας*» καὶ «*Περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τελουμένων*», κάνει ἐκτενῆ ἀναφορὰ στὸ ζέον τονίζοντας ἐμφαντικὰ τὸν συμβολικὸ τοῦ χαρακτήρα. Ὁ ἱερός πατήρ ἐπισημαίνει ὅτι «*τὸ ζέον ὕδωρ, ὕδωρ τε ὄν καὶ πυρὸς μετέχον, εἰς σύμβολον παραλαμβάνεται τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὃ καὶ ὡς πῦρ ὠράθη καὶ ὕδωρ ὀνομάζεται*»⁵. Ἐξηγεῖ δὲ ὅτι τοῦτο εἰσάγεται μετὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων καὶ τὴν μεταβολή τους σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ «*σημαῖνον τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἥτις μετὰ τὸ σφαγῆναι τὸν Χριστὸν καὶ ἀναστῆναι καὶ πᾶσαν πληρωθῆναι τὴν οἰκονομίαν ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο καὶ ἐξ ἐκείνου αἰεὶ μετὰ τὸ τελεσθῆναι τὴν θυσίαν γίνεται*»⁶. Ὅπως τότε, κατὰ τὴν Πεντηκοστή, ἀφοῦ συντελέσθηκε τὸ σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Χριστοῦ, ἔγινε ἡ ἐπιφοίτηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔτσι καὶ τώρα, στὴν θεία Λειτουργία, ἐπιδημεῖ τὸ ἅγιο Πνεῦμα μετὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν δώρων. Δέχεται, λοιπόν, ἡ Ἐκκλησία τὴν δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πὺ ἀποστέλλει ὡς ἀνταπόδοση ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἔκανε δεκτὰ στὸ ὑπερουράνιο θυσιαστήριό του τὰ ἤδη προσκομισθέντα καὶ ἁγιασθέντα τίμια δῶρα. Καὶ τοῦτο συμβαίνει διότι καὶ τότε, κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς παρουσία τοῦ

Χριστοῦ, καὶ τώρα, στὴν θεία Λειτουργία, ἡ ἴδια θυσία προσφέρεται ἀπὸ τὸν ἴδιο μεσίτη Χριστὸ καὶ τὸ αὐτὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐπιδημεῖ στὴν Ἐκκλησία⁷.

Ἡ παραπάνω ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση ἐντάσσεται στὰ πλαίσια τῆς ἐρμηνείας τῆς θείας Λειτουργίας ὡς ἀνάμνησης καὶ πραγματικῆς βίωσης τοῦ μυστηρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας. Ὁ θεῖος μυσταγωγὸς παρατηρεῖ ὅτι στὴν θεία Εὐχαριστία πραγματοποιεῖται καθ' ὀλοκληρίαν ἡ μύηση τῶν πιστῶν στὸ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας, σὰν νὰ γράφεται τοῦτο πάνω σὲ πίνακα. Στὸν εὐχαριστιακὸ ἄρτο ὡς ἐν τύπῳ θεωροῦμε τὸν Χριστὸ νὰ γεννᾶται, νὰ ὀδηγεῖται στὸν θάνατο, νὰ σταυρώνεται καὶ νὰ κεντᾶται τὴν πλευρά· νὰ ἀνασταίνεται, νὰ ἀναλαμβάνεται καὶ νὰ κάθεται στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός⁸. Σὺν τούτοις θεωροῦμε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ, καθὼς καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων του, γιὰ τὸ ὁποῖο ὀμιλεῖ μὲ ἐνάργεια ὁ ἱερός πατήρ: «*Εἴ τις πρὸς ἡμᾶς αὐτὰ θεωρεῖ, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιδημία. Οὐκοῦν ἔδει μετ' ἐκεῖνα σημανθῆναι καὶ αὐτήν. Καὶ δὴ σημαίνεται τοῦ ζέοντος ὕδατος ἐγχεομένου τοῖς μυστηρίοις*»⁹. Τί φανερώνει, ὅμως, αὐτὴ ἡ σήμανσις τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

⁵ Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τελουμένων* (στὸ ἐξῆς *Περὶ τελουμένων*), SC4bis, 376. 11. 89-91.

⁶ Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τελουμένων*, SC 4bis, 376. 11. 92-97.

⁷ Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας* (στὸ ἐξῆς *Ἑρμηνεία*), SC 4bis, 228. 452C: «*καὶ νῦν δέχεται (ἡ Ἐκκλησία) τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προσδεχθέντων τῶν δώρων εἰς τὸ ὑπερουράνιον θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμποντος αὐτὴν ἡμῖν τοῦ προσδεξαμένου ταῦτα Θεοῦ, κατὰ τὰ προειρημένα, ὅτι μεσίτης ὁ αὐτὸς καὶ τότε καὶ νῦν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα*».

⁸ Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία*, SC 4bis, 226. 452A-228.452B: «*Τῆς γὰρ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀπάσης κατὰ τὴν ἱεράν τῆς εὐχαριστίας τελετὴν ἐν τῷ ἄρτῳ καθάπερ ἐν πίνακι γραφομένης, καὶ γὰρ καὶ βρέφος αὐτὸν ὡς ἐν τύπῳ θεωροῦμεν καὶ εἰς θάνατον ἀγόμενον, καὶ σταυρούμενον, καὶ τὴν πλευρὰν κεντούμενον· εἶτα καὶ αὐτὸν τὸν ἄρτον εἰς ἐκεῖνο τὸ πανάγιον σῶμα, τὸ ταῦτα ἀληθῶς ὑπομείναν καὶ ἀναστῆναι, καὶ ἀναληφθῆναι, καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός, μεταβαλλόμενον ἔδει καὶ τὸ τέλος τούτων ἀπάντων μετὰ ταῦτα πάντα σημαίνεσθαι, ἵνα ὀλόκληρος ἡ μύηση γένηται τοῦ μυστηρίου, τῇ πραγματεῖα πάσης καὶ οἰκονομίας τοῦ ἀποτελέσματος προστεθέντος*».

⁹ Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία*, SC 4bis, 228. 452B.

Τὸ ἐγγεόμενο θερμὸ ὕδωρ γνωστοποιεῖ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς μετέσχε τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἔκτοτε πάντοτε μετέχει τῆς αὐτῆς δωρεᾶς. Ἡ μετοχή ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας πραγματοποιήθηκε καὶ πραγματοποιεῖται διὰ τοῦ μεσίτου Χριστοῦ. Πιὸ συγκεκριμένα, μὲ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἢ θεοφόρος σάρκα του πρῶτον ἐπλήρωθη Πνεύματος ἁγίου καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνη, σὰν ἀπὸ πηγῆ, διὰ τῆς θυσίας του τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐξεχύθη καὶ ἐκχέεται στὴν Ἐκκλησία. Κατ' ἀναλογίαν τοῦτο συμβαίνει καὶ στὸ μυστήριον τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, στὴν θεία Εὐχαριστία· πρῶτον ἐγγέεται στὰ ἅγια τὸ ζέον, πὺ εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὕστερα μεταλαμβάνουν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ πιστοὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μετέχοντες συγχρόνως τῆς ἁγιοπνευματικῆς δωρεᾶς. Τοῦτο, κατὰ τὸν ἱερὸν Καβάσιλα, ἐξηγεῖ σαφέστατα καὶ τὸν λόγο τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου: «Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος»¹⁰. ἀπὸ τὸν ἀνεξάντλητον πλοῦτον τῶν δωρεῶν πὺ ἔφερε στὸν κόσμον ὁ Χριστὸς, ἀντλοῦμε ὅλοι οἱ πιστοὶ καὶ λαμβάνουμε τὴν μία χάριν κατόπιν τῆς

ἄλλης καὶ μάλιστα κάθε φορά μεγαλύτερη καὶ περισσότερη¹¹. Ἐπομένως, ἡ χρῆσις τοῦ ζέοντος ὕδατος δηλοῖ ἀπερίφραστα τὸν τρόπο τῆς μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτι δηλαδὴ «διὰ τῆς σαρκὸς τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετέχομεν»¹².

Ἡ ὅλη ἐρμηνευτικὴ προσέγγισις τοῦ θέματος περὶ τῆς χρῆσεως ζέοντος ὕδατος στὴν θεία Λειτουργία ἀπὸ τὸν ἅγιον Νικόλαον τὸν Καβάσιλα λαμβάνει ἀμιγῶς ἐκκλησιολογικὸν χαρακτήρα. Ἀφορμώμενος ὁ ἱερὸς πατὴρ ἀπὸ τὴν συγκεκριμένη λειτουργικὴ πράξι παρατηρεῖ ὅτι «διὰ τῶν μυστηρίων καὶ ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται, σῶμα οὔσα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους»¹³. Αὐτῆ, ἄλλωστε, ἡ ευχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία διαπνέει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος καὶ τὰ δύο μυσταγωγικά του ἔργα, «Ἐρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας» καὶ «Περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τελουμένων». Ὁ λόγος εἶναι προφανής. Ἐπειδὴ ὁ ἱερούργουμενος εὐχαριστιακὸς ἄρτος εἶναι σῶμα Χριστοῦ καὶ ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸν λόγο τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ πὺ ἐγίναν στὸ πανάγιον σῶμα τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἐνανθρώπησίν του, εἶναι σύμβολα αὐτῶν πὺ γίνονται ἢ θὰ γίνουσι στὴν

¹⁰ Ἰω. 1, 16.

¹¹ Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τελουμένων*, SC 4bis, 376. 11. 100-378. 11. 113: «Ἐγγεῖται δὲ εἰς τὰ ἅγια τὸ τοιοῦτον θερμὸν ὕδωρ, οὐχ ὡς τότε ἐπιδημοῦντος τοῖς τιμίσις δώροις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐκεῖνα γὰρ τῷ ἁγιασθῆναι τὴν θείαν ἐδέξαντο χάριν, ἀλλ' ἵνα σημαίνῃ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἡ Ἐκκλησία μετέσχε καὶ αἰεὶ μετέχει τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μετέχει γὰρ διὰ τοῦ μεσίτου, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο πρῶτον ἐγγεῖται τὸ ζέον ὕδωρ εἰς τὰ ἅγια, εἶτα ἐκεῖθεν μετ' αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν οἱ ἱερεῖς καὶ τοῖς ἄλλοις μεταδιδάσκειν, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον πρῶτον ἐπλήρωσεν ἑαυτοῦ τὴν θεοφόρον τοῦ Κυρίου σάρκα, εἶτα ἐξ ἐκεῖνης ὡς ἀπὸ πηγῆς καὶ μετ' ἐκεῖνης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐξεχέθη καὶ αἰεὶ ἐγγεῖται· καὶ τοῦτο σημαίνων ὁ μαντέριος Ἰωάννης "ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, φησὶν, ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν"».

¹² Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τελουμένων*, SC 4bis, 380. 12. 145-146.

¹³ Νικολάου Καβάσιλα, *Ἐρμηνεία*, SC 4bis, 228. 452C.

Ἐκκλησία. Ὅπως ὁ Κύριος γεννήθηκε ὡς ἄνθρωπος ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ἔτσι καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν γεννήθηκε ἀπὸ ἐπιθυμία σαρκική, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Θεό. Ἀκόμη, ὅπως ὁ Χριστὸς πέθανε ὡς ἄνθρωπος καὶ ἀναστήθηκε ἐν δόξῃ, μὲ τὴν αὐτὴ δόξα καὶ ἡ Ἐκκλησία θὰ ἀναστηθεῖ τὴν ἔσχατη ἡμέρα τῆς δευτέρας παρουσίας του. Ἀναλήφθηκε ἐκεῖνος, θὰ ἀναληφθεῖ καὶ ἡ Ἐκκλησία γιὰ νὰ προὔπαντήσῃ τὸν ἐν νεφέλαις ἐρχόμενο Κύριο. Ἔγινε ὁ ἰδρώτας του τὸν καιρὸ τοῦ πάθους σὰν θρόμβοι αἵματος, καὶ ἡ Ἐκκλησία συστάθηκε διὰ τῶν μαρτυρικῶν αἱμάτων. Καὶ τέλος, ὅπως ὁ Χριστὸς τελείωσε τὸ ἔργο του ἐπὶ τῆς γῆς καὶ κατόπιν ἔπεμψε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἔτσι καὶ στὸ μυστήριό τῆς θείας Εὐχαριστίας ἐπιτελοῦνται οἱ λειτουργικὲς πράξεις· ἀφοῦ πρῶτα συντελεσθεῖ ὁ καθαγιασμὸς καὶ

μεταβληθοῦν τὰ τίμια δῶρα σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, τότε ὁ ἱερεὺς ἐγγέει στὸ ἅγιο ποτήριό θερμὸ ὕδωρ, γεγονός που σημαίνει τὴν κάθοδο τοῦ ἁγίου Πνεύματος στὴν Ἐκκλησία, τὴν ἐνεργούμενη κάθε φορά που προσφέρεται ἡ ἀναίμακτη θυσία¹⁴.

Λαμβάνοντας κανεὶς ὑπ' ὄψιν ὅλα τὰ παραπάνω ἐξάγει ἀβίαστα τὸ συμπέρασμα ὅτι κάθε λειτουργικὴ πράξη στὴν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ ἓνα γεγονός που μυεῖ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι τὸν πιστὸ στὴν ἴδια τὴν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Συγχρόνως, τοῦ παρέχει τὴν δυνατότητα μετοχῆς τῆς σωστικῆς θείας χάριτος, δεδομένου ὅτι τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀπλοὶ ἀγωγοὶ χάριτος, ἀλλὰ ταυτίζονται μὲ τὴν χάρη καὶ τὴν σωτηρία¹⁵.

¹⁴ Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τελουμένων*, SC 4bis, 378. 12. 114-380. 12. 136: «Καὶ ἐπεὶ σῶμα Χριστοῦ ἐστὶ μὲν αὐτὸ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα τὸ ὁμόθεον, ἔστι δὲ ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸν τοῦ ἀποστόλου λόγον “ὕμεις δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ”, διὰ τοῦτο τὰ γενόμενα ἐν τῷ παναγίῳ αὐτοῦ σώματι παραδείγματὰ τινὰ εἰσι τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γινομένων ἢ ἐσομένων. Καὶ γὰρ ὡσπερ ἐκεῖνος ἀπέθανε καὶ ἀνέστη ἐν δόξῃ, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀναστήσεται ἐν δόξῃ τῇ αὐτῇ ἐπὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας. Ἀνελήφθη ἐκεῖνος καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀναληφθήσεται ἐν νεφέλαις εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ. Καὶ ὅλως πολλὴν εὐρήσομεν τὴν κοινωνίαν καθ' ἕκαστα διερευνημένων. Καὶ τις δὲ τῶν θεοφόρων πατέρων τὸ ἰδρῶσαι τὸν Χριστὸν ἐν τῷ πάθει κατὰ τὴν προσευχὴν ὡσεὶ θρόμβοις αἵματος τὰ αἵματα τῶν μαρτύρων προσημαίνειν ἔφη καὶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία δι' αἵματος συσταθήσεται. Διὰ ταῦτα ἐν τῷ ἱερουργουμένῳ ἄρτῳ καὶ οἴνῳ μετὰ τὸν ἁγιασμόν, ὅτε ἀληθῶς σῶμά ἐστι Χριστοῦ καὶ αἷμα ἐπὶ τῆς τραπέζης κείμενον, θερμὸν ὕδωρ ἐγγέας ὁ ἱερεὺς, οὕτω μεταλαμβάνει αὐτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις μεταδίδωσιν, ὅπερ τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος σημαίνει, ἥτις καὶ γέγονε τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας τελεσθείσης καὶ αἰεὶ γίνεται τῆς θυσίας ἀναφερομένης».

¹⁵ Βλ. Γεωργίου Μεταλληνῶ (Πρωτοπρ.), *Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας*, ἐκδ. «Ἀρμός», Ἀθήνα 1996, σ. 247.